

УДК 342.5

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.18.04>

ОСНОВНІ ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Кузьменко Олександр Васильович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри права
(Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна)

Лисенко Андрій Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності
та розкриття злочинів
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків, Україна)

Григоренко Яна Олександрівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародних
відносин, міжнародної інформації
та безпеки
(Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна)

Статтю присвячено аналізу основних доктринальних підходів до розуміння функцій сучасної держави, а також чинників, які впливають на їхню трансформацію. Вказується на важливість проблематики функцій держави, що викликає потребу її подальшого наукового осмислення через наявність складних процесів, що відбуваються у світі та впливають на державу та на основні аспекти її функціонування. Через реалізацію функцій, покладених на державу відповідно до чинного законодавства, відбувається цілеспрямований управлінський вплив на різні сфери суспільних відносин. Під впливом найрізноманітніших обставин суспільні відносини змінюються, а отже, виникає потреба у зміні управлінського впливу на них. Це впливає на трансформацію функцій держави. З цього приводу і постає питання розгляду функцій держави не лише зі статичного погляду, але й з динамічного, що вказує на можливість і здатність видозмінюватися та трансформуватися під впливом найрізноманітніших чинників.

Акцентовується увага на тому, що держава за умов інтенсивного розвитку світової спільноти, що виступає для неї як своєрідне зовнішнє середовище, не може стояти осторонь від таких процесів світового розвитку. Функції держави так само піддаються змінам, виходячи з того, що у процесі свого існування і розвитку держава змінює завдання, які перед нею стоять і які з'являються з причин виникнення нових викликів глобалізації. Крім того, у межах існування світової спільноти напрацьовується великий масив норм міжнародного права, які можуть передбачати суттєві зобов'язання держави у різних сферах, а отже і додаткові завдання та функції.

Крім того, при аналіз трансформаційної складової функцій сучасної держави варто виходити з того, що вона повинна корелювати з основними очікуваннями суспільства та відбивати базові потреби суспільного розвитку. Трансформація функцій держави, особливо у напрямі їхнього еволюційного розвитку визначається низкою таких чинників як: політичний курс країни, що знаходить своє відбиття у чинному законодавстві, вплив науково-технічного, інтелектуального розвитку всієї цивілізації; екологічна складова частина та її стан; інтернаціоналізація світової економіки, загальне переплетення економічних інтересів, поява, розвиток і подальше домінування транснаціональних компаній; розвиток інформаційних технологій, тотальна інформатизація суспільства, у т. ч. й формування загальнопланетарного інформаційного простору.

На підставі викладеного робиться висновок про те, що функції держави необхідно розглядати не лише у статичі, але й у динаміці. Такий підхід дозволяє говорити про певні тенденції до трансформації функцій держави під впливом цілої низки чинників. Серед значної кількості чинників такого впливу особливу увагу слід приділити процесам глобалізації. Саме вони впливаючи на державу, чинять доволі суттєвий вплив на її функціональну сферу, видозмінюючи різні функції.

Ключові слова: держава, сутність держави, функції держави, зовнішні та внутрішні функції сучасної держави, стратегія розвитку держави, глобалізаційний вплив.

THE MAIN FACTORS INFLUENCING THE TRANSFORMATION OF THE FUNCTIONS OF THE MODERN STATE

Kuzmenko Oleksandr Vasylovych,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Law
(National Technical University "Kharkiv
Polytechnic Institute", Kharkiv, Ukraine)

Lysenko Andrii Mykolaiovych,
Candidate of Legal Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Operational Investigative Activities
and Disclosure of Crimes
(Kharkiv National University
of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

Hryhorenko Yana Oleksandrivna,
Candidate of Legal Sciences,
Associate Professor at the Department
of International Relations,
International Information and Security
(V. N. Karazin Kharkiv National
University, Kharkiv, Ukraine)

The article is devoted to the analysis of the main doctrinal approaches to understanding the functions of the modern state, as well as the factors influencing their transformation. The importance of the problems of the functions of the state is pointed out, which causes the need for its further scientific understanding due to the presence of complex processes occurring

in the world and affecting the state and the main aspects of its functioning. Implementing the functions entrusted to the state in accordance with current legislation, there is a purposeful managerial influence on various spheres of public relations. At the same time, under the influence of various circumstances, social relations change, and therefore there is a need to change the managerial influence on them. This ultimately affects the transformation of state functions. In this regard, the question arises of considering the functions of the state not only from a static point of view, but also from a dynamic point of view, which indicates the possibility and ability to change and transform under the influence of various factors.

Emphasis is placed on the fact that the state, being in the conditions of intensive development of the world community, which acts for it as a kind of external environment, can not stand aside from such processes of world development. The functions of the state are also subject to change, based on the fact that in the process of its existence and development, the state changes the tasks facing it and which appear due to the new challenges of globalization. In addition, within the existence of the world community, a large array of norms of international law is being developed, which may provide for significant obligations of the state in various fields, and hence additional tasks and functions.

In addition, the analysis of the transformational component of the functions of the modern state should be based on the fact that it should correlate with the basic expectations of society and reflect the basic needs of social development. The transformation of the functions of the state, especially in the direction of their evolutionary development is determined by a number of factors such as: the political course of the country, which is reflected in current legislation, the impact of scientific, technical, intellectual development of civilization; ecological component and its condition; internationalization of the world economy, general intertwining of economic interests, emergence, development and further dominance of transnational companies; development of information technologies, total informatization of society, including the formation of a global information space.

Based on the above, it is concluded that the functions of the state should be considered not only in statics but also in dynamics. This approach allows us to talk about certain trends in the transformation of state functions under the influence of a number of factors. Among the significant number of factors of such influence, special attention should be paid to the processes of globalization. It is they who, influencing the state, have a significant impact on its functional sphere, modifying various functions.

Key words: state, essence of the state, functions of the state, external and internal functions of the modern state, strategy of development of the state, globalization influence.

Держава як основна організаційно-правова форма існування суспільства завжди має певні тенденції до свого розвитку, модернізації, стагнації, трансформації тощо. У межах цих тенденцій можна наочно спостерігати перманентну трансформацію, що має місце у царині реалізації державою відповідних функцій. Це не випадково, адже у функціях відбивається сутність держави, її соціальна спрямованість, які репрезентують призначення держави у суспільстві. Оскільки розвиток суспільних відносин є невичинним, то, відповідно, і сутність держави та її соціальне призначення не може стояти на місці, а отже виступає як динамічна категорія.

Слід враховувати і те, що держава, перебуваючи в умовах інтенсивного розвитку світової спільноти, що виступає для неї як своєрідне зовнішнє середовище, не може стояти осторонь від таких процесів світового розвитку. Функції держави так само піддаються змінам, виходячи з того, що у процесі свого існування і розвитку держава змінює завдання, які перед нею стоять і які з'являються з причин виникнення нових викликів глобалізації. Крім того, у межах існування світової спільноти напрацьовується великий масив норм міжнародного права, які можуть передбачати суттєві зобов'язання держави у різних сферах, а отже і додаткові завдання та функції.

Зокрема, 17 липня 1997 р. Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Перший протокол і протокол № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції, відповідно до яких держава зобов'язується вжити рішучі заходи для гарантування широкого спектру прав і свобод людини та громадянина. Отже, на підставі такої ратифікації на державу було покладено додаткові зобов'язання у сфері прав людини, що дало додатковий поштовх для реалізації правозахисної функції.

Кожна функція держави має визначений зміст, оскільки передбачає діяльність у конкретній сфері суспільного життя. Зміст функцій показує, що робить держава, чим займаються її органи, які питання вони вирішують. Зміст функцій не залишається незмінним на всіх етапах розвитку суспільства і держави.

У цій статті буде досліджено питання щодо того, які основні функції держави піддаються змінам під дією різних чинників, у т. ч. й у процесі глобалізації та в чому можуть виражатися конкретні зміни.

В основі будь-яких процесів, у т. ч. й процесів трансформації знаходиться група чинників, що впливають на них та визначають їх суть та соціальне призначення. Стосовно функцій держави можна вважати, що їхня еволюція визначається низкою таких чинників як: політичний курс країни, що знаходить своє відбиття у чинному законодавстві, вплив науково-технічного, інтелектуального розвитку всієї цивілізації; екологічна складова та її стан; інтернаціоналізація світової економіки, загальне переплетення економічних інтересів, поява, розвиток і подальше домінування транснаціональних компаній; розвиток інформаційних технологій, тотальна інформатизація суспільства, у т. ч. й формування загальнопланетарного інформаційного простору.

Зокрема, екологічний чинник загалом та аварія на Чорнобильській АС викликало до життя окрему функцію держави, що було зафіксовано на найвищому – конституційному рівні. Так, відповідно до статті 16 Основного Закону України [1], забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави. Ця конституційна норма поклала на державу одну з базових функцій. На важливість її реалізації вказує також і те, що норму розміщено у першому розділі конституційного тексту, який належить до засадничих принципів конституційного ладу України.

Водночас варто констатувати той факт, що виникнення, зміна, швидке чи поступове відмирання тієї чи іншої функції, що відбувається на різних етапах розвитку конкретної держави не завжди має суворо визначені закономірності та чинники, що перебувають в їх основі. З цього приводу можна лише вказати на те, що базові (основні) функції найбільш схильні до зміни у залежності до зміни сутнісних змін у державі та суспільстві.

Деякі з покладених на державу функції піддаються потужному впливу змін суспільних відносин, появи нових традицій, формування тих чи інших особливостей суспільного розвитку. Простежується деяка спадковість функцій за наявності тенденцій до формування нових функцій. Розвиток громадянського суспільства, формування дієздатних його структур, спроможних до реальної самоорганізації та задоволення законних інтересів широких верств населення поза безпосередньої участі держави – всі ці сучасні тенденції виступають локомотивом процесів трансформації функцій сучасної держави.

Отже, функції держави варто розглядати не лише у статичній, але й в динамічній, оскільки вони не є чимось раз і назавжди сформованим, застиглим і незмінним. Може відбуватися дроблення функцій. Зокрема, теорія держави і права оперує поділом функцій на основні та допоміжні. Допоміжні функціонально «працюють» на основні функції,

сприяючи їхній всебічній реалізації для досягнення відповідного результату. Водночас таке дроблення залежить не лише від реального стану речей, від зміни суспільних відносин, від появи окремих сфер функціонального спрямування. Велике значення у межах такої появи залежить фіксація функцій у законодавстві, а також пропозицій, сформованих у межах державознавчої доктрини. Наукові напрацювання та пропозиції, що підкріплено реальною практикою сприяють внесенню відповідних змін до законодавства, формуванню інституційного механізму реалізації таких функцій.

Первинним чинником для формування нових і відмирання чи оновлення старих функцій держави повинен бути чинник, пов'язаний зі зміною суспільних відносин, формування конкретних потреб суспільства, які могла би задовольнити держава у межах власної соціальної природи, настання тих чи інших подій, вирішення яких залежить саме від держави. Так, залежно від конкретно-історичних умов елементи цих загальних функцій можуть набувати самостійного значення, стаючи в силу особливої значущості самостійними функціями. Це можуть бути функції організації громадських робіт (наприклад, будівництво іригаційних споруд у східних країнах), забезпечення прав і свобод громадян (сучасні країни, що розвиваються, в яких здійснюється перехід до правової держави), охорони природи (в державах, що мають серйозні проблеми в екологічній сфері, де серйозно порушена екологічна рівновага) тощо.

Можна констатувати, що і у правовій доктрині, і в державотворчій практиці має місце усталена тенденція до виокремлення насамперед глобальних функцій держави, що характеризують діяльність сучасної держави у політичній, екологічній, демографічній, сировинній, космічній сферах, у сферах прав людини та всебічного їхнього захисту, формування інноваційних підходів, адміністрування подальшого розвитку глобального інформаційного простору та інших тенденцій, що мають місце у всьому світі та не можуть обійти своєю увагою окремо взяту державу. Потужним і вагомим чинником формування нових функцій сучасної держави є глобалізаційні тенденції. Саме глобалізація, впливаючи на розуміння юрисдикційних можливостей держави та видозмінюючи розуміння міжнародної безпеки та всіх її складників, здійснює вплив на динаміку трансформації основних функцій сучасної держави.

З одного боку, глобалізація сприяє прискореному розвитку продуктивних сил, науково-технічного прогресу, інтенсифікації міжнародних відносин як в економічній площині, так і суто в політичній. З іншого – стихійні та неконтрольовані або не достатньо контрольовані процеси глобалізації можуть суттєвим чином вплинути на державний суверенітет, а отже, і на здатність конкретних держав самостійно проводити свою політику щодо реалізації відповідних функцій. Особливо таке застереження стосується країн, що знаходяться на трансформаційному етапі свого розвитку, у межах яких державні інституції, їхнє функціонування ще не набуло сталого розвитку. Фактично в такому ракурсі можна говорити про небезпеку процесів всеосяжної глобалізації, які полягають в її спрямованості проти інституту національної держави як суверенного суб'єкта, що автоматично тягне за собою нівелювання національної самоідентифікації.

Що стосується економічної сфери, то такі тенденції проявляються у формуванні механізмів експлуатації потужностей (природних, людських тощо) відповідної країни, нееквівалентному обміні товарами, домінування транснаціональних корпорацій над структурами держави. Крім того, варто констатувати і той факт, що таке домінування може стосуватися не лише окремих державних структур, але й держави загалом. Зокрема, під таким тиском можуть змінюватися методи реалізації державної влади, система стримувань і противаг, сфера реалізації державної влади, форма власності на стратегічні об'єкти тощо.

Все ця прямо чи опосередковано впливає на реалізацію функцій держави. Скажімо, звуження суверенітету держави чинить безпосередній вплив на реалізацію функцій держави, коли у держави немає можливості самостійно проводити політику у відповідній сфері та реалізовувати ту чи іншу життєво важливу функцію. У свою чергу, зменшення ресурсної бази держави, наприклад, шляхом радикального роздержавлення основних стратегічних секторів економіки чинить більш опосередкований, але не менш значний вплив на реалізацію відповідних функцій. Можна наочно спостерігати це на прикладі реалізації соціальної функції у державі, що пройшла шлях тотального роздержавлення.

Варто також враховувати і те, що глобалізаційний світ може більше піддаватися різноманітним загрозам. Яскравим прикладом є питання забезпечення кібербезпеки. Відповідно, держава, що суттєвим чином втягнута у глобалізаційний порядок денний, не може стояти осторонь щодо реалізації таких видів небезпеки. Відповідно, вона разом з іншими державами змушена витратити значні ресурси на забезпечення безпеки як себе, так і світової спільноти. Такий стан речей впливає на розстановку наголосів у контексті визначення пріоритетності відповідних функцій держави.

Вплив світових процесів на державу може стосуватися і питань міграції, що викликані суттєвими розбіжностями між економічними можливостями різних держав та регіонів. Міграційні процеси ставлять на порядок денний проблематику їхнього унормування, створення відповідних умов для того, щоб ці процеси було більш-менш контрольованими. Крім того, складність процесів глобальної міграції для окремих держав може знайти свій прояв у збільшенні злочинності, погіршенні криміногенної обстановки, зниження рівня громадської безпеки. Все це впливає на обсяг та інтенсивність застосування методів реалізації відповідних функцій і вимагає від держави перерозподілення державних коштів на таку реалізацію.

У той же час, країни, що виступають донорами такої міграції стикаються з проблемою зменшення продуктивних сил у наслідок зменшення народонаселення. Все це дозволяє говорити про появу, формування та розвиток демографічної функції. Вказана функція виокремлюється з соціальної функції і спрямована на стабілізацію ситуації, пов'язаної з швидким зменшенням населення.

Отже, функції держави необхідно розглядати не лише у статичі, але й у динаміці. Такий підхід дозволяє говорити про певні тенденції до трансформації функцій держави під впливом цілої низки чинників. Серед значної кількості чинників такого впливу особливу увагу слід приділити процесам глобалізації. Саме вони, впливаючи на державу, чинять доволі суттєвий вплив на її функціональну сферу, видозмінюючи різні функції.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.